

THEOLOGIA PRACTICA

Ulrich Luz

Bern

Az evangéliumi ígéretből származó öröm Máté perspektívája szerint

I. Hullámvölgyben a népegyház

Az evangélium ígéretéből származó öröm – lelkesíj szolgálata a diasporában és népegyházban – ekként fogalmazták meg a most zajló rendezvény¹ témáját. 45 évvel ezelőtt fejeztem be teológiai tanulmányomat. Ha akkor kellett volna e témával foglalkoznom, bizonyára egyetértettem volna a címmel. Merthát hogy ne örvendeztem volna afelett, hogy egyházamban szolgálhatok. Én az evangéliumot akartam hirdetni. Bennünket a Biblia és Rudolf Bultmann teológiája formált, és megérintett egy kissé Karl Barth is. Annak idején csak egyet akartam, egyházamnak, a svájci Zürich-kantoni ev. ref. egyháznak a lelkesze lenni.

Ha a mai, svájci teológiai hallgatóinkra tekintek, meg kell állapítanom, hogy egészen más a helyzet, mint akkoriban. Az egyház, amelyekben élnek, olyan, mint az a ház, amely mindenki számára nyitott kíván lenni. Csakhogy manapság kevés ember igényli e nyitott házat, mert a társadalom egésze nyitott. Az a népegyház, amelyik mindenki számára nyitott kíván lenni, nem más, mint a társadalom tükröképe. Sok teológiai hallgatónk egyháziatlan környezetből jön. Az ún. posztmodern korban tanultak teológiát, amelyben az a legfontosabb elv, hogy tiszteletben kell tartani az egyén személyes hitét, és pedig minden körülmény között. Tanulmányaik alatt nem kapcsolódtak semmilyen valószínű teológiai fronthoz vagy alternatívához. Nekünk annakidején megadatott ez. Lehet, hogy az általunk megismert frontok és alternatívák hamisak voltak, de megkönnyítették eligazodásunkat és identitásunk megtalálását.

Mit tapasztalnak a teológusok a mi svájci egyházunkban? Azt, hogy az egyház bomladozik, s e közben a vallás feljövőben van. Lelkeszeink emberfeletti erőfeszítéssel végzik a konfirmációi felkészítést, ennek ellenére konfirmandusaik képtelenek azonosulni az egyházzal. Az esetek többségében a konfirmáció és házasságkötés között nem látni őket az istentiszteleteken. De miért is kellene azonosulniuk az egyházzal? Az egyháznak fenntartói járulékot kell fizetniük, s ennek fejében mintegy szolgáltatásokat kapnak. Mindenekelőtt vallásos alapellátásban részesülnek a megfelelő szertartásokkal. Ebben a vonatkozásban az egyház olyan, mint egy vállalat, amely ellátást biztosít. Miért kéne hát azonosulni vele? Hiszen az ember nem azonosul sem a tűzoltósággal, sem pedig az útépítő vállalattal vagy más, ehhez hasonló intézménnyel. Azoknak is adót fizetnek s igénybe veszik szolgáltatásaikat. Évről évre kevesebben látogatják istentiszteleteinket. A templomba járók haja őszes vagy már fehér, s csak a hagyomány ápolása miatt látogatják az istentiszteleteket. Egyre nehezebb nálunk „véneket” találni, vagyis

¹ Elhangzott 2007. június 18-án, a KEP (Európai Lelkeszek Konferenciája) Torre Pellice-ben (Olaszország) tartott konferenciáján.

olyan tagokat, akik presbiteri szolgálatot vállalnának. Mindez közelről sem jelent bátorítást lelkipásztorainknak. Közülük nagyon sokan, s főleg az öregebbek már belefáradtak. Éppen csak elvégzik azt, ami kötelező, vagyis a gyülekezeti szertartásokat. A lelkészek kevés segítséget kapnak az egyházi előjáráságtól. A papírmunka is több, mint régebben. A sokféle leirat zöme ilyen dolgok felől rendelkezik: sajnos, még többet kell takarékoskodni, ám ennek ellenére őrizték meg jókedvüket. Ez azt jelenti, hogy foglalkozzanak inkább az egyház lényegi teendőivel. De valójában nagyon ködös, hogy melyek is az egyház lényegéből származó teendők.

Ami az egyháznak a nyilvánosság előtti megjelenését illeti, megállapíthatjuk, hogy nem a legjobb. Az egyházhoz hozzáragadt, hogy konzervatív, és hogy örökösen a múlt képét mutatja, habár valójában ez mégsem mondható el a mi svájci protestáns egyházunkról. A katolicizmusnak még van súlya, de a protestantizmus nagyságát már nemigen veszik komolyan.

Végezetül idézem egyik régen nem látott iskolatársammal való találkozásomat. Az utcán futottunk össze. Rövid beszélgetés után egyenesen rákérdezett: „Mondd csak, miért van az, hogy a mai lelkészek egyre rosszabbak a régiekhez képest?” Nagyon megdöbbenem és megpróbáltam elmagyarázni neki, hogy valószínűleg nem a lelkészek változtak meg, hanem ő maga lett mássá. Különbösen ez a volt iskolatársam alig, vagy egyáltalán nem jár istentiszteletre.

Az ökumenéről nem beszélek szívesen. Negyvenöt évvel ezelőtt felsejlett az ökumenikus reménység csirája. Az akkor remélt *egy, közös, keresztyén egyház* képe tényleg utópiának bizonyult. A felosztott Európában az egyház az egység hídjá és előhada volt. De manapság már másképpen állnak a dolgok. Az *egységes* Európa egyre inkább valóság, s az egyházak legjobb esetben is csak az egység utóhadának bizonyulnak. Ma már senki nem álmodik az *egy, közönséges, keresztyén egyházzól*. Ma csupán arra törekszünk, hogy legalább szinten tartsuk a még meglévő ökumenikus kapcsolatokat.

45 éve annak, hogy befejeztem teológiai tanulmányaimat. 45 év szekularizáció. 25 év ökumenikus fagy. Sok minden megváltozott. Kétségtelen, hogy a népegyházak szétszregorodtak. Egyre többen távolodtak el az egyháztól, vagy fáradtak bele az egyházi szolgálatba – legalábbis nálunk. El-ellátogatok más országokba, más gyülekezetekbe, pl. az angliai anglikán egyházba vagy a romániai ortodox egyházba. Az az érzésem, hogy náluk másképpen mennek a dolgok. De azok nem az én egyházam.

Eddig tartott a bevezetés. Nem állt szándékomban objektív képet adni az egyház mai helyzetéről. Európa minden országában más és más a helyzet, s bizonyára vannak olyanok is, akik a svájci észrevételeimre azt mondanák: ez csak *a te* látásod! Igen, ez az én látásom, és azért akartam bemutatni előadásom elején, hogy megismerjék, milyen kontextusban írok. Így azt is észrevehetik, hogy bátorítani szeretném önmagamot is.

A következőkben Máté evangéliumából vett textusokkal foglalkozom. Nem lesz szó a mustármag példázatáról, amiképpen azt a szervezők tőlem kérték, mert az a textus Isten Országáról szól, és nem az egyházzól. Más textusokat választottam, de a tárgyilagosság mégis megköveteli, hogy a következő fejezetben olyan textusról is beszéljek, amelyiknek az Isten Országá a témája. Máténak az egyházzól vallott felfogását három lépésben szeretném ismertetni. Az első lépés az egyházért történt erőfeszítésről szól, és a következő címet kapta:

II. A befektetés: Isten Országá – az eltökéltek esélye

Az első textus, amellyel foglalkozom, a szántóföldbe elrejtett kincs példázata (Mt 13,44):

Hasonlatos a mennyeknek országa a szántóföldben elrejtett kincshez, amelyet megtalálván az ember, elrejté azt; és a felett való örömeiben elmegy, és eladván mindenét amiye van, megveszi azt a szántóföldet.

Máté evangélista teljesen más és – érdekes módon – fordított prioritási sorrendet mutat fel ahhoz képest, amihez mi, mai evangélium szerinti keresztyének szoktunk hozzá. Ez azonnal világossá lesz a történetben. A történet nemcsak nekünk kedves, hanem akkoriban is közismert volt, amikor Jézus elbeszélte. A szántóföldbe elrejtett kincs történetét az ókorban többféle változatban is ismerték. Melyik gyermek nem álmodozik kincskeresésről vagy szántóföldben, esetleg barlangban meglelt kincsről?

Horatius is ismer egy hasonló történetet. Egy szegény napszámos kincset lel, miközben egy szántóföldön dolgozik. A kincsből megveszi magának a szántóföldet. Herkulesnek hála, boldog lesz és gazdag (Sat 3,6,20 skk.).

Az ókor egyik látnoki képességgel is rendelkező filozófusa és csodatevője, Tüannai Apollóniusz, földet vásárol egy kegyes férfinak, akinek négy, eladósorban levő lánya van. A földben kincset rejtettek el. (Philostr. Vit Ap 6,39).

Ez a történet gyakran ismétlődik a zsidó példázatokban: egy paraszt kincset lel saját földjében – jótéteménye fizetségeként (DtnR 4,8 = Freedman-Simon VI, 97–98.). Egy másik zsidó példázatban egy lusta örökös olcsó áron adja el örökölt és gazos szántóföldjét. A vevő a földben kincset talál (PesK 11,7–8 = Thoma-Lauer I, 181).

A római jogászok a földben megtalált kincs történetét modellértékűnek tekintik a jogviszályok esetére: Kie a kincs? A vevőé, vagy az eladóé? (Ld. Luz, Mt II, 351., 19. lábjegyzet.)

Rövidre fogva: Jézus belekezd egy történetbe, amelyet a hallgatóság „fabula”-ként már ismer. A hallgatóságot az izgathatja, hogy Jézus *miképpen* mondja el a történetet? Máté csak egy rövid változatát mondja el Jézus történetének. A rövidség ellenére az evangélista kiválóan kidomborítja a Jézus által megfogalmazott csattanót.

A történet címmondata ekképpen hangzik: *Hasonlatos a mennyek országa a szántóföldben elrejtett kincshez.* Mindenki előre tudja, hogy mi fog következni, hiszen a történet kedves és közismert. A hallgatókat ezennel az érdekelheti, hogy Jézus vajon milyen szereplőket vonultat fel? Egy szegény napszámost? Talán egy szegényebb földművest? Ha igen, akkor vannak-e leányai, vagy pedig nincsenek? Ő is meggazdagodik hirtelen? Máté vázlatos elbeszélése csak annyit mond el, hogy egy ember megtalálta („megtalálván egy ember”) a kincset. Nyilvánvaló, hogy a történetben nem fontos, hogy az ember gazdag volt-e vagy pedig szegény, napszámos volt-e vagy csak arra sétáló, nagycsaládos, esetleg egyedülálló. Csak utólag értesülünk arról, hogy a szántóföld nem volt az övé. Megleli a kincset, de ismeretlen marad, hogy miképpen akadt rá. A részleteteket az evangélium hallgatóinak és olvasóinak kell elképzelniük. Az elbeszélőnek teljesen mindegy, hogy az ember felszántotta-e a földet, a tűző napon robotolt, avagy séta közben vette észre, hogy valami csillog ott. Az is jelentéktelen az elbeszélőnek, hogy aranydarabot lelt, vagy pedig pénzzel teli agyagkorsót. Mindenekelőtt arra figyelhetünk fel, hogy a történetnek nincsen expozíciója. Az elbeszélő ajtóstól tör a házba: egy ember kincset talált. Tehát a kincs megtalálása nem válasz valamilyen gondra. Azt sem je-

lenti, hogy „minden jó, ha a vége jó”, mint pl. egy napszámos szegénysége esetén. A kincs a hiányzó hozományrészt sem pótolja, mint pl. annak az embernek esetében, akinek négy eladó lánya van. Fizetéséről sem lehet szó, amely az évekig szorgalmasan elvégzett, de rosszul megfizetett kapálásért vagy jótékonykodásért jár. Évekkel ezelőtt John Crossan egy csodálatos könyvet írt erről a történetről: *Finding is the First Act* (1979). Crossan felfedezte, hogy mi a lényeges a Jézus által megfogalmazott történetben.

Időzzünk még el egy keveset e ponton. Sok, s mindenekelőtt protestáns értelmező beszél úgy a kincsről, hogy mindig az evangéliumot helyezi a maga értelmezésének középpontjába. Luther számára az evangélium elrejtett kincse maga Krisztus, aki az evangélikus egyházé. Ezzel ellentétben a katolikusok a világ dicsőségét és eszközeit birtokolják (WA 38, 568). Más írásértelmezők a kincset tartalmilag ragadják meg: Johannes Brenz a bűnbocsánatra vonatkoztatja; Zinzendorf Jézus kegyelemet hozó mártírhalálára, Leonhard Ragaz pedig Isten csodájára gondol. Ők a leglényegesebbnek azt a kibeszélhetetlen örvendezést tartották, amelyet a meg nem érdemelt, de ajándékba kapott kincs jelent. Ma is tetszetős számunkra ez a fajta magyarázat: bár egyházunk hullámvölgyben van és a társadalom egyre kevésbé figyel rá, mégis az egyház kapta az evangélium kincsének ajándékát. Ezért örvendezhet az egyház. Bizonyára fontos és jó ezt megállapítanunk, s én is ugyanezt a biztatást mondanám saját egyháznak, ha depresszióba esne kicsinysege miatt. Bizonyára nagyon fontos az egyháznak, hogy örvendezzen az evangélium kincsének! A példázatbeli ember is egészen biztosan nagyra nyitotta szemét és örömeiben ugrándozni is kezdett, amikor rátalált a kincsrre.

De valószínűleg észrevették, hogy a történet egyáltalán nem erről szól. Az eddig elmondott értelmezés a történet egyik protestáns változata lehetne. Csakhogy nem ez Jézus változata. Jézusnál a hangsúly máshova kerül: a kincs megtalálása *csak* a „first act”, csupán kezdete annak, ami ezután következik. A kincs feletti örvendezést csak „en passant” (mellesleg) adja tudtunkra az evangélista. Az igazgyöngyről szóló párhuzamos példázatból az örvendezés motívuma teljesen hiányzik. Csak az fontos, hogy *mit tesz* az az ember. Sok lehetősége van.

Továbbolvasom a szöveget: *elrejté azt; és a felett való örömeiben elmegy, és eladván mindenét amiye van, megveszi azt a szántóföldet.* A lehetőségek sokasága közül az elbeszélő nem választotta sem az erkölcsöset, sem az erkölcstelent. Az ember nem tájékozta a szántóföld tulajdonosát és nem adta le a kincset a talált tárgyak osztályán, hogy majd jelentkezhessék a jogos tulajdonos. Sem titokban nem vette el a kincset, sem nem lopta el. Jézus, aki ezt a példázatot elmeséli, a középutat választja: a megtaláló újra elrejtí a kincset, eladja mindenét, amiye van, és megveszi azt a mezőt. Erről szól a történet: az ember befektetéséről. Határozott és mindent, amiye van, odaadja azért a szántóföldért.

Ezúttal más, szintén jellegzetes értelmezésekre hivatkozom. Az ősegyházi, majd később a katolikus értelmezők is felismerték, hogy a történet csattanója az ember viselkedésében rejlik. Nagy Gergely úgy véli, hogy le kellene mondani a testi élvezetekről és az embernek semmi olyanban nem kellene örömet keresnie, amivel a testnek hízelegne (Hom 11, FC 28/1, 183.).

A 16. század egyik olasz értelmezője, Baronius, úgy gondolta, hogy a keresztyéneknek nem henyélőknek (*otiatores*) kellene lenniük, hanem az evangélium gyakorlóinak (*negotiatores*; ld. Kanbenbauer 600.).

Aranyszájú Szent János és a nyomdokát követő hagyomány sokkal radikálisabban fogalmaz, amikor kijelenti, hogy a történetben a tulajdonról való lemondásról van szó

(Hom 47,1). Az *eladván mindenét, amije van* megfogalmazás tulajdonképpen nagyon egybecseng a követelménnyel, amelyet Jézus Mt 19,21-ben állít a gazdag ember elé. Nincsen jelentősége annak, hogy mennyit ér a szántó föld. Egy gazdag ember a vagyona egy részéből megvehetné, de egy szegény csak banki kölcsönből, ha a bank egyáltalán adna neki kölcsönt. A történetből mindenki számára ugyanaz a lényeges: *mindent* eladni. Ez a befektetés. Ez ennek a példázatnak a csattanója. Ne siessünk a mielőbbi spiritualizálással vagy bensőségessé tevésével, mert így csak felhígítjuk az üzenetet. Nemcsak Lukács evangélistára jellemző, hogy az, hogy az *eladja mindenét, amije van* megállapítást Jézus követéséhez kapcsolja. Ugyanezt teszi Máté is. Sok olyan szövegrész van még Máténál, amely azt mutatja, hogy a tulajdon és a birtoklás a leglényegesebb kérdések közé tartozik, és hogy Jézus ezzel is szembesítette a követőit (vö. 6,19–34; 10,8 skk.; 13,22; 16,24 skk.; 19,16–30). Meg kell tehát hallani azt a kemény beszédet, amely a tulajdonról való lemondásra szólít fel. Csak ez után szabad kibontani az üzenetet s azt mondani, hogy a tulajdonról való lemondáson túl más dolgok is hozzátartoznak az Isten országa kincsének elnyeréséhez. De így sem szabad elfelednünk, hogy a tulajdonról való lemondás alapkérdés az evangéliumban.

Mit jelent mindez az egyház számára? Máté nem vigasztalja az egyházat azzal az örömhírrrel, hogy az evangélium kincse attól függetlenül is ragyog, hogy az egyház mit és mennyit fektetett be. Azt sem mondja, hogy e kincs ragyogása független attól, hogy a társadalom mennyit fogad el belőle, vagy mekkora tisztelettel adózik az egyháznak. Sokkal inkább azt mondja, hogy az evangélium annak az esélye, aki mindent befektet érte. Hogy pontosak legyünk, Máté egyáltalán nem beszél az egyházzal, hanem az egyes emberről, akinek el kell fogadnia ezt az esélyt.

Az eddig elmondottak szoros kapcsolatban vannak Máté egyházzal alkotott felfogásával. Az ő szemléletében az egyház nem valami biztos kikötő, ahova az egyén menekülhet. Számára az egyház nem az üdv mentsvére a gonosz világban. Gondoljunk csak a búza és a konkoly példázatára, amely megelőzi ezt a történetet. A szántó föld, amelyben a búza és a konkoly együtt nő, nem az egyház, hanem a *világ*. Ebben a szántóföldben nem létezik valami olyan különleges terület, amit egyháznak nevezhetnénk, ahol a konkoly megmenekül az ítélettől. Az egyházat sokkal inkább azok jelentik e világban, akik az ítéletben majd nem a konkolyhoz tartoznak. Sőt, úgy is fogalmazhatunk: Isten országa senkinek sem lehet puha kispárnája. Tehát egyháznak lenni azt jelenti: mindent befektetni az Isten országa kincséért.

III. Az egyház megjelenési formája: a tanítványok kiküldetése (Mt 10)

A továbbiakban szeretném röviden bemutatni, hogy Máté milyenek látja az egyházat. Szemléletében az egyház nem Krisztus teste, s nem az egyes helyi gyülekezet, mint Pálnál, de még csak nem is az összegyűjtött, miképpen azt Efézusiakhoz írt levél mutatja. Tehát a *Corpus Mysticum Christi* felfogás nem Mátéé. Ezt a katolikusok a látható katolikus egyházzal azonosítják. A protestánsok inkább arra hajlanak, hogy a *Corpus Mysticum Christum* a láthatatlan egyházzal azonosítsák, aki a világban az Ige és sákramentum által válik láthatóvá. Máté nem azt vallja, mint Pál vagy Lukács, hogy az egyház *egy nép*, amelyet Isten előbb Izráelből hívott el magának, s most a föld népei sorából gyűjti össze. Máté nem úgy gondolja, hogy az egyház csak akkor lehet egyház, *ha van* alapszabályzata, amely számol a presbiterekkel vagy a püspökökkel. Ezt a pásztori levelek

mondják, de nem abban az értelemben, hogy ez *iure Divino* és mindenképpen így *kell lennie*. Később Antióchiai Ignác arra a nézetre jut, hogy az egyes gyülekezet hierarchiája (s nem az egyetemes egyházé) megfelelője a mennyei világnak, Istennek, az apostoloknak és Krisztusnak (Magn 6,1).

Máté az egyházat a világ ellenpéldájának tekinti: *De ne így legyen közöttetek; hanem a ki közöttetek nagy akar lenni, legyen ti szolgátok; és a ki közöttetek első akar lenni, legyen ti szolgátok* (Mt 20,26–27; vö. 23,11). Az egyházban így kell ennek lennie, mert csak ez tesz eleget Jézus példájának, aki azért jött e világba, hogy szolgáljon, s nem azért, hogy neki szolgáljanak (Mt 20,28). Máté egyházzal alkotott felfogása erőteljesen hordozza a testvériség jegyét. Az egyház, Jézus családja (12,46–50); Mt 28,10 szerint a tanítványok Jézus testvérei. A *követés* Máté evangéliumának legfontosabb ekléziológiai modellje. Egyháznak lenni azt jelenti: *Jézus tanítványává* lenni, hallgatni, amit tanít és annak megfelelő gyümölcsöket teremni (Mt 7,15–27). Ezért nem olvasni Máténál egyházi vezetésről, apostolokról, tanítókról, keresztyén rabbikról, vagy pedig presbiterekről és püspökökről. Ahol egyetlen Atya van, a mennyei, ott nem lehetnek földi atyák, s ahol egyetlen tanító van, Krisztus, ott nem lehetnek professzorok sem, de rabbik sem (23,8–10).

Máté evangéliumában két, ekléziológiailag fontos szövegrészletet találunk: az egyik a tanítványok kiküldése a 10. fejezetben, a másik pedig a gyülekezeti rendtartás a 18. részben. Mindkét beszéd alapvető ekléziológiai jelentőséggel bír. Ekléziológiai kiáltványnak is lehetne nevezni őket.

Először a tanítványok kiküldésekor elmondott beszédről szeretnék röviden szólni (10. fejezet). Az evangélista ebben a fejezetben az egyház *megjelenési formájáról* tanít. Nehéz szövegről van szó. Értelmezésének története sok olyan próbálkozásra mutat, amely könnyíteni próbálta a textus jelentését, vagy pedig újra kívánta értelmezni. Ilyen az allegorikus magyarázat vagy az üzenet érvényességi körének szűkítése, pl. akkor, amikor a szöveget fokozták és csupán szerzetesekre vonatkozó evangéliumi tanácsnak tekintették. A késő középkor egyháza számára ez a szöveg azért jelentett nehézséget, mert a radikális ferences-rendiek, a valdensék és a katarikusok ezt tekintették alapvető textusuknak. A reformátoroknak pedig azért volt kellemetlen, mert a keresztesek és az ún. rajongók szó szerint értelmezték a szöveget, akárcsak a Hegyi Beszédet is – mondanom sem kell, hogy jogosan.

Az újkorban az lett szokássá, hogy a tanítványok kiküldését Jézus korára korlátozták és történeti olvasatban értelmezték. Így megfosztották tulajdonképpeni erejétől, és mintha azt érzékeltették volna, hogy a húsvéti esemény után az apostolok nem tartották be szó szerint Jézus parancsait; ugyanis Pálnak volt lábbelije, hajón utazott és pénzért végezte sátorkészítő munkáját. Pál olyan fejlődési folyamat kezdetén munkálkodott, amely őt messze túlhaladta, s amelynek végén ott van a lelkészi lakás, az autó és a bizonyos fokig rendezett anyagi helyzet. Megállapíthatjuk, hogy a kiküldési parancs elhangzása óta sok minden megváltozott. A vándorradikálisok helyére az alkalmazottak léptek. Jézus teljhatalma helyére, amely felhatalmaz a betegek gyógyítására és démonok kiűzésére, az első és második lelkészképesítő vizsga került. Az Isten országáról és a közelgő ítéletről szóló prédikáció helyére a kegyelemből hit általi megigazolást közlő igehirdetés került. Bizony sok minden megváltozott, rengeteg érv szól amellet, hogy ezt a beszédet ne tartsuk korszerűnek, legalábbis a mi népegyházi gondolkodásunk tekintetében.

Exegétaként azonban hangsúlyoznom kell, hogy – talán az 5–6. vers kivételével – e beszéd alapvető üzenetet kívánt közölni Máté számára, és nem csak olyat, ami csupán egy bizonyos korhoz köthető. Manapság Máté evangéliumának minden terjedelmes beszédére úgy kell tekintenünk, mint amelyek által Jézus múltban elmondott szavai a mindenkori olvasót célozzák meg és egyenesen hozzá szólnak. A kiküldési beszédben ez oly módon nyilvánul meg, hogy – Lukácstól és Márktól eltérően – Máténál a tanítványok egyáltalán nem részesültek kiküldetésben. A beszéd a következőképpen végződik: *És lőn, mikor elvégezte Jézus a tizenkét tanítványának adott utasítást, elméne onnan* (Mt 11,1). Biztosra vehetjük, hogy a beszéd mindhárom evangéliumban aktualizálásokat élt át, ami azt jelenti, hogy Jézus parancsait az akkori helyzethez mérték. Ez azonban azt is jelenti, hogy a szövegnek az a formája, ahogy az evangéliumban áll, Máté hallgatói számára volt érvényes. E beszéd alappillérei képezték az akkori gyülekezetben az érvényes ekleziológiai kiáltványt.

Melyek ezek az alappillérek? Mt 10-nek csaknem a közepén a következőt olvassuk:

Nem főlebbvaló a tanítvány a tanítónál, sem a szolgálja a maga uránál! Elég a tanítványnak, ha olyan, mint a mestere, és a szolgálja, mint az ő Ura. Ha a házigazdát Belzebubnak hívták, mennyivel inkább az ő házanépét? (Mt 10,24–25)

E két vers rámutat a beszéd tartalmi középpontjára. Mi a Krisztus-követés – Máté szerint az egyház – tartalmi középpontja? A krisztusi kegyesség. A tanítványoknak olyanná kell lenniük, amilyen Krisztus, a tanítójuk és mesterük: sem több, sem pedig kevesebb. A krisztusi kegyesség nem jelent semmiféle „misztikát”, hanem azt, hogy a tanítványok a földi Jézus hatalmából részesülnek, azonosulnak feladatával, életformájával és sorsával.

A beszéd éppen ezt bontja ki: az elején megemlíti Jézus betegségek és démonok feletti *hatalmát*. Ebben a tanítványok is részesek (10,1). Később az is kiderül, hogy e hatalom azé, akié minden hatalom mennyen és földön (28,18). A tanítványok a *feladat*ban is Jézus példáját követik: nekik is hirdetniük kell Isten országát, gyógyítaniuk kell a betegeket Izraelben, halottakat kell feltámasztaniuk, démonokat kell kiűzniük (10,1–5), majd pedig a Feltámadott nevében a pogányokhoz kell fordulniuk. Máté ugyanezt mondta el Jézusról a Hegyi Beszédben és a 8–9. fejezetekben. A tanítványoknak részesedniük kell Jézus *életformájából* is. Ehhez mindenképp az alábbiak szükségesek: a Jézust követők szegénysége (10,9–10.16), védtelensége, amely a Hegyi Beszéd modelljében ölt testet, valamint az úton-útfélen végzendő misszió. A tanítványok részesei lesznek Jézus *sorsának* is. Ehhez hozzátartoznak az üldöztetések, a zsinagógai és politikai felsőbbségek előtti kiszolgáltatott helyzetek, szakadások a családban, gyűlölet és mártíromság (10,17–23.37–39). Mt 10 szerint a követés a kereszthordozásban nyilvánul meg, amely a mártíromságig is vezethet.

Az egyháznak megvannak a maga jellemzői, s ezek alapján lehet felismerni. Ezek Máté szerint a következők: hatalom, feladat, életforma és sors – együtt a Krisztussal. Míg a katolikus egyház Jézus hatalmát sákramentum értékűnek tekinti, és ezt a papi hivatal képviseli, addig Máténál a hatalom a gyógyításban, exorcizmusban és igehirdetésben nyilvánul meg, amely *minden* Jézust követőnek adatik. Míg a misztikus hagyományok arra hajlanak, hogy az igazi hívők krisztusi kegyességét a Krisztussal való kapcsolatban és a vele való egységben szemléljék, addig Máté olyan kegyességről beszél, amely a tanítványok magatartásában és sorsában mutatkozik meg. Míg a reformátori hagyomány szerint a *notae ecclesiae* az Ige és sákramentum, addig Máté az egyház je-

gyeit a hatalomban, feladatban, életformában és sorsban látja. A legfontosabb tehát: ha Mátéhoz hasonlóan akarunk beszélni az egyházzal, akkor nem választhatjuk el egymástól a tanítást és a gyakorlatot. Máté számára nincsen „tisza tanítás” megélés és szenvedés nélkül. Ugyanígy lehetetlen különválasztani az egyház igehirdetését és megjelenését. Máté szerint nem az az egyház által hirdetett evangélium próbaköve, hogy az igehirdetése helyes-e dogmatikai szempontból, hanem, hogy élesen fogalmazzak: a büdzsé a próbakő. Emlékezzünk csak, mit értettünk meg a szántóföldben elrejtett kincs példázatából? Mátét az érdekelte, hogy miként *cselekszik* a példázatbeli ember: eladja mindenét, amije van. Mt 10 éppen azt mutatja meg, hogy ez mit jelent az egyház számára.

A beszéd végén Máté ismét visszakapcsol a beszéd középpontjára: *Aki titeket befogad, engem fogad be, s aki engem befogad, azt fogadja be, aki engem küldött* (10,40). Tehát a tanítványok képviselik Jézust, aki a Máté evangéliuma szerint *Immánuel*, vagyis az élő Isten jelenvalósága. Feladatuk, életmódjuk és sorsuk igazolja, hogy ők Krisztusnak és Istennek képviselői.

Felismerhető mindez a mi egyházunkban? Nem gondolom, hogy ami e fejezetben található, azt mind szó szerint kellene követnünk. Másfelől azonban úgy gondolom, hogy a krisztusi kegyesség felhívításának határa is van. Ennek túlsó oldalán Krisztus csak annyira ismerhető fel, mintha egy tejüvegen keresztül szemlélnénk. Úgy látom, hogy a népegyházak – egyházfenntartói bevételeik következtében – kötelesek kiszolgálni a társadalmat a rítusokkal. Ezért ők sokkal vastagabb tejüvegen keresztül mutatják Krisztus képét a szabadegyházakhoz képest, amelyek ismerik a személyes azonosuláson alapuló egyháztagságot. Milyen mértékben felelnek meg népegyházaink egy olyan intézményi képnek, amelyre ma Jézus azt mondhataná: „*ez az én egyházam?*” Nem tudok, de nem is akarok Jézus helyett bármiféle ítéletet megfogalmazni. Ellenben úgy gondolom, hogy népegyházaink mindaddig nem felelnek meg Krisztus elvárásának, amíg megjelenésükben nem közelítenek a krisztusi kegyességhez, és öntudatosan nem törekednek erre, hanem csupán az az egyetlen céljuk, hogy megőrizzék hagyományos társadalmi pozíciójukat.

Arról az ígéretről kellett volna beszélnem, amely örömet szerez az egyházunkban. Ehelyett az egyház feladatáról, megjelenéséről és életviteléről szóltam. Ez a mátéi perspektíva. Máté számára az egyház *csak* az, amit cselekszik és elszenved. Nincsen gyakorlat és konkrét megjelenés nélküli létezése. És mégis *van* egy ígérete. A megvizsgált beszédnek ugyan nem témája az ígélet, de mégis jelen van benne. A beszéd elején a hatalomról volt szó, nota bene, a testbe mélyen belehasító hatalomról, amely a gyógyítást és a démonűzést szolgálta. Az egész beszéden átvonul az ígélet, hogy a tanítványokat Isten kíséri, és akarata nélkül egy hajszaluk sem eshet le fejükről. A beszéd végén hangzik el az a bejelentés, hogy a gyakorlatban és szenvedésben Jézust követő tanítványok Krisztust képviselik, és Krisztus által magát Istent. Ez önmagában hallatlan ígélet, mert azt tartalmazza, hogy Krisztus és Isten az egyház által válik megtapasztalhatóvá. Azonban az ígélet feltételhez kötött: az egyház azt tegye, amit Jézus mond.

IV. Az egyház közössége: a közösséghez intézett beszéd (Mt 18)

Máté evangélista e második beszéde is rövid terjedelmű, de akárcsak az előző, ekklézológiai kiáltvány. A kommentárokból *Gyülekezeti beszéd* címmel jelenik meg, a régebbi kommentárok *Gyülekezeti rend* vagy *Egyházi rend* címmel említik. Én legszíveseb-

ben *közösséghez intézett beszédnek* hívom, mert Máté számára Jézus Krisztus egyháza: *közösség*. Milyen közösségi jellemzőket lehet meghatározni a Mt 18 alapján? Két jellemzőt emelek ki, és mindenkik megfelel a beszéd egyik részének.

Az első jellemzőt *lefelé orientálódásnak* nevezem. Kicsiny lenni, mint egy gyermek – ezzel indít a beszéd (18,1–5). Mit jelent ez? A szöveg nem mondja meg, tehát az olvasónak kell azon fáradoznia, hogy megértse e felhívást. Az evangéliumban Jézus csak később említi az uralkodásról és a magamutogatásról való lemondást (20,26–28; 23,8–12). A szöveget a *kicsinyek* vezérszó uralja. A legszörnyűsebb bűn megbotránkoztatni egyet is *a kicsinyek közül, akik én bennem hisznek* (Mt 18,6). A szakasz második kulcversében, a 18,10-ben így hangzik a megállapítás: *eme kicsinyek közül egyet is meg ne utálgatok*. Kik a kicsinyek?

Az értelmezők számtalan megoldást ajánlanak. A kicsinyek azok, akiket a gyülekezetben lenéznek, az ismeretlenek, a tanulatlanok, a frissen keresztek, az egyszerű emberek, a laikusok, az ifjak, a nem-teológusok, az asszonyok. Vagy ahogyan Arany-szájú Szent János a konstantinápolyi *haute volée* (előkelő világ) előtt elmondott egyik prédikációjában fogalmaz, a kicsinyek „egy kovács, egy suszter, egy paraszt, egy fajnó” (Hom 59,4).

Mt 18 nem határozza meg, hogy kik a kicsinyek. A szöveg nyitottsága egyben stratégia is. Mindenekelőtt meghívja az olvasót, hogy fedezze fel, kik lehetnek a kicsinyek. Ez az első lépés abba az irányba, hogy komolyan vegyük őket. Kinek szól e szöveg? Kik a címzettjei? Talán a gyülekezet „nagyjai”? Ismételten: a szöveg nem nevezi meg a címzetteket, sem azt, hogy a próféták lennének-e, avagy írástudók, esetleg vének? Mindezekből egyaránt találni Máté gyülekezetében. A szöveg oly mértékben tartja jelentékteleneknek a tisztségviselőket, hogy egyszer sem említi meg őket. Csak a gyülekezet részeként és tanítványként tudja őket elképzelni. Csakis így felel meg a 15–17. versekben megfogalmazott egyházi fegyelmelés eljárásának. Az evangélista nem valahonnan felülről indítja el a beszédet, hanem egészen letről: *Ha pedig a te atyádfia vétkezik ellened, menj el...* (15. vers) A legfelsőbb hatóság a helyi gyülekezet tanácsa. Seholy sincs szó arról, hogy valaki is vezetné a gyűlést.

A közösség második jellemzője a *határtalan megbocsátás*. A beszéd második része Jézus szavaival indít a 77-szeres (vagy 490-szeres) megbocsátással. Csakhogy a megbocsátás már a beszéd első felében is fontos, ahogyan az elveszett juh példázata is mutatja; ugyanis a mennyei Atya nem akarja, hogy a kicsinyek közül egyetlen is elveszen (18,14). Hogyan viszonyul ehhez a 15–17. versek egyházfegyelmi rendje, amelyet feltételezhetően gyakoroltak is Máté gyülekezetében? Nem áll a kettő ellentétben egymással? Úgy gondolom, hogy nem. Mert a megbocsátás csakis ott lehet valóságos, ahol a gonoszt nevének nevezik. A megbocsátás értelmét veszíti ott, ahol mindegy, hogy ki mit tesz, mert erre feljogosít az egyén szabadsága. Máté gyülekezetében a gonoszt nevének nevezik. Mi jelentsen ez? Úgy gondolom, a szöveget csak felszínesen értjük meg, ha arra keresünk választ, hogy mit értsünk a bűnbe vivő „láb”, „kéz”, „szem” szóképén (8. vers). Máté nyíltan kimondja, hogy mit tart a legsúlyosabb bűnnek. Azt, hogy valaki megbotránkoztat vagy megutál egyet a kicsinyek közül (18,6.10). Az egyházfegyelmelés eljárásában sem általában van szó a bűnről, hanem a valószínűsíthető szöveg szerint így hangzik: *ha egy² vétkezik ellened...*³ A legsúlyosabb bűn: a szeretet hiánya, a közös-

² Ld. Luz III. 38/1.

³ Luz németül két változatban is idézi a 18,15-öt: *Wenn dein Bruder gegen dich gesündigt hat, so gebe... es wenn einer gegen dich sündigt...* Itt az utóbbit olvashatjuk. (A fordító megjegyzése.)

ség szétrombolása. A szeretet hiányát nevéen kell nevezni, mert a megbocsátás nem ugyanaz, mint az elnézés.

Máté Jézusa ebben a szövegben is oly módon beszél az egyházzól, hogy közben a gyakorlatáról is szól. De ebben a beszédben is van ígéret. Ezt a szöveg közepén találjuk meg, ahova a tulajdonképpeni súlypont esik.

Ha ketten közületek egy akaraton lesznek a földön minden dolog felől, a mit csak kértetek, megadja nékik az én mennyei Atyám. Mert a hol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük. (18,19–20)

A 19. vers továbbviszi a 18. verset. A kötést és oldást Jézus alárendeli az imádság ígéretének. Jézus a 20. versben az ő állandó jelenlétének áldását ígéri az imádkozó hívők közösségének. Úgy látom, hogy itt két dolgot szükséges megjegyezni:

Először: *abol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevemben.* Máté a kettőt és hármast tudatosan választotta. E két számban érzékelteti az egység és közösség létrejöttének minimális feltételét. Jézus *nem* ígéri jelenlétét a vallásos egyénnek, aki csak magában s önmagáért imádkozik, medítál. Tamás evangéliuma feje tetejére állítja e logiont, amikor a következőképpen fogalmaz: *abol csak egyetlen egy (μῦνος) van, én vele vagyok*” (Log 30 = POx 1 recto). A szöveg felfelé nyitott marad. Nem mondja, hogy a kettő vagy három az összegyház vagy a helyi gyülekezet része legyen, azért, hogy ne alkosson szeparatista egységet. Azt sem mondja a szöveg, hogy a püspök imája vagy az összegyház imája többet ér, mint a kettő vagy három által elmondott (ld. Ignatius, Ef 5,2). Máté gyülekezete minden bizonnyal több tagból állt, mint kettő vagy három. Elég lett volna, ha az evangélista csak annyit mond: *abol az eklézsia az én nevemben összegyűl...* Mégsem fogalmaz így. *A ketten vagy hárman* egy kicsiny közösségre utal, amely Jézus nevében gyűl össze. E közösség pedig csodálatos ígéretet kap: *az én nevemben.* Ez az istentiszteletre és az imádságra utal, azonban Máté nem fogalmaz kizárólagosan. Az ígéret nem csak akkor érvényes, amikor eucharisziával egybekapcsolt rendes istentiszteletet tartanak. A mi „istentisztelet” szavunk anakronizmusnak számít Máté gyülekezetében. Ez azt jelenti, hogy sok hely van a világon, ahol megvalósul Jézus jelenléte, legyenek azok összegyűlt kicsiny vagy nagy közösségek. E helyek megnevezésére egy francia kifejezést használok: *lieux d’église*.⁴ Ezek legjobb tudásom szerint Taize-ben vagy Grandchamps-ban alakultak ki.⁵

Másodszor: fontosnak tartom az *ott vagyok közöttük* megfogalmazást. Ez nagyon ismerősen csengett Máté evangéliumának olvasói számára, éspedig az *Immánuel motívum*ként. A Mt 1,22 szerint Jézus az Immánuel, akiben testet ölt Isten jelenléte a gyülekezetben. Máté evangéliuma az Immánuel-ígérettel kezdődik és azzal is végződik: *Íme, én ti veletek vagyok minden napon a világ végezetéig* (28,20). E ponton találkozunk Máté evangéliumának krisztológiai alaphangjával. Jézus jelenlétisége megegyezik a bibliai Isten jelenlétével. Ez az ígéret ott érvényes, ahol az emberek lefelé igazodó, kicsiny közössége Jézus nevében gyűl össze és a megbocsátást tűzi zászlajára. Amit Máté a *kicsinyekről* mondott, Tertullianus találóan alkalmazta saját korára: „ahol ketten vagy hárman vannak, ott gyülekezet van, akkor is, ha csak laikusok vannak jelen” (Cast 7,3). A Máténál elhangzott ígéretet a korai középkor egyik éneke foglalja össze a legszebb-

⁴ *Lieux d’église – az egyház helyei.* (A fordító megjegyzése.)

⁵ Szem előtt tartva a protestáns egyházban végbement szakadástörténetet, rögtön felfigyelhetünk arra, amire Máté nem gondolhatott: távol áll tőle, hogy egyházszakadásokat törvényesítsen. El sem tudta képzelni, hogy csoportok szakadjanak el az egyháztól, s mégis birtokolják Jézus *ott vagyok közöttük* ígéretét.

ben: *Ubi caritas, Deus ibi est* (EKG 651). Itt nyújt kezét egymásnak Máté és János teológiája.

V. Epilógus. Máté evangéliuma – Vízión a hullámvölgyben lévő egyháznak?

Határozottan állíthatjuk, hogy Máté egyházzal alkotott képe és Máté egyházának valósága teljesen különbözik a mi egyházunkétól, főleg a hullámvölgyben lévő egyháztól. Mégis úgy gondolom, hogy üzenete nagyon fontos egyházaink számára. Nem azért beszéltem Mátéről, mert ez által akartam helyes választ adni. Ehelyett két lehetséges perspektívát vázolnék fel, ugyanis ezekben látom Máté ekléziológiájának azt a jelentőségét, amely utat mutathat, főleg nekünk, nyugati népegyházaknak.

1. Egyházainkat az jellemzi, hogy szemmel láthatóan sokkal nagyobb hangsúly kerül a tanításra és a hitvallásra, mint a gyakorlatra, a megjelenítésre és a közösségre. Ez a reformatori örökség egyik megnyilvánulása, amely inkább csak az Ige és sákramentumok csorbíthatatlanságára összpontosított és az egyház konkrét megjelenését a városi tanácsok vagy fejedelmek ügyévé tette. Mintha az egyház látható megjelenése és gyakorlata jelentéktelen lenne! Amikor a protestánsok a kézzelfogható egyházzal szólnak, túl hamar váltanak át a láthatatlan egyházzal való beszédre, noha a kézzelfogható egyház *soha* nem láthatatlan, hanem mindig látható. A saját egyházunk iránti rezignáltságunk lehet az egyik oka annak, hogy látható egyházainkban nem ismerhető fel a Krisztus szerinti kegyesség. Az egyház vagy megéli Jézus küldetését, életvitelét és sorsát, vagy egyáltalán nem nevezhető egyháznak.

2. Egyáltalán nem szerencsés egyházainknak az a hajlama, hogy önmagukat *egyháznak* nevezik, másokat pedig közösségeknek, csoportoknak, csoportosulásoknak, szektáknak vagy szakadároknak. A katolikusok így tekintenek ránk, protestánsokra. Protestáns egyházaink pedig ugyanezt teszik a szabad, a karizmatikus és a fiatal egyházakkal. Ellenben, „ahol ketten vagy hárman egybegyűlnek az én nevében, ott vagyok közöttük” – mondja Jézus. Fel kell kérnünk mindazokat, akik inkább csak önmagukat tekintik egyháznak és Jézus teljes jelenlétét csak „az egyházra” vonatkoztatják, hogy ne álljanak Jézus ígéréteinek útjába.

Fordította: Bekő István

A fordítást lektorálta: Adorjáni Zoltán

Freude aus der Verheissung des Evangeliums – eine matthäische Perspektive

Die matthäische Vision von Kirche und gewiss auch die Realität der matthäischen Kirche ist anders als diejenige unserer heutigen Kirchen, vor allem als diejenige unserer Volkskirchen im Wellental. Und trotzdem denke ich, dass seine Botschaft für unsere Kirchen sehr wichtig ist. Ich habe gewiss nicht einfach deshalb über Matthäus zu Ihnen gesprochen, weil ich hier besonders gut Bescheid wüsste. Ich will ganz kurz wenigstens zwei Perspektiven andeuten, in welche Richtung ich die Aktualität der matthäischen Ekklesio-logie für uns heute sehe, speziell für uns in den grossen westeuropäischen Volkskirchen.

Unsere Kirchen sind gekennzeichnet durch ein Übergewicht von Lehre und Bekenntnis, die anscheinend viel wichtiger sind als ihre Praxis, ihre Gestalt, und ihre Gemeinschaft.

Das ist ein unseliges Erbstück der Reformatoren, die auf die Unversehrtheit des Wortes und des Sakraments allein geachtet haben und die konkrete Gestalt der Kirche zur Sache des Rates der Städte bzw. des Landesfürsten machen. Als ob die sichtbare Gestalt der Kirche und ihre Praxis unerheblich wäre! Protestanten reden viel zu schnell von der unsichtbaren Kirche, wenn sie von der wahren Kirche sprechen. Wahre Kirche ist aber *nie* unsichtbare Kirche, sondern sie immer sichtbar. Unsere eigene Resignation an unseren Kirchen hat viel damit zu tun, dass die Jesusförmigkeit an unserer sichtbaren Kirche nicht mehr erkennbar ist. Kirche verkörpert sichtbar den Auftrag, die Praxis und das Schicksal Jesu, oder sie ist wahrscheinlich keine Kirche.

Unsere Kirchen haben eine unheilvolle Neigung, sich selbst als Kirchen und andere nur als Gemeinschaften, als Gruppen, als Konventikel, als Sekte oder als Abspaltung zu sehen. Katholiken haben diese Neigung gegenüber uns Protestanten. Unsere protestantische Kirchen haben dieselbe Neigung gegenüber Freikirchen, charismatischen Kirchen, Jugendkirchen. Aber: Wo zwei oder drei in meinem Namen beisammen sind, bin ich mitten unter ihnen. Man kann alle diejenigen, die in irgend einer Weise nur sich selber als Kirche definieren und die volle Gegenwart Jesu nur für „die“ Kirche gelten lassen, nur bitten, der Verheissung Jesu nicht im Wege zu stehen.

